

EKONOMSKO-SOCIJALNA PODLOGA I METODOLOŠKI OKVIRI ZA PROUČAVANJE PRAVNOG POLOŽAJA RADNIKA KOD KUCE

Uz sav intenzitet i svestranost razvoja, u nas su, između ostalih, još uvek evidentno aktuelni problem daljeg proširivanja proizvodnih i uopšte radnih kapaciteta i problem racionalnog zapošljavanja i korišćenja postojećih rezervi radne snage. Otuda, sasvim razumljivo, konstantnu pažnju naše nauke i prakse privlače svi načini i mogućnosti koje omogućavaju rešavanje ili bar dalje ublažavanje ovih problema. U tom kontekstu, između ostalog, sve češće i sve više pažnju naše nauke, zakonodavstva o radu i prakse privlači i rad kod kuće radnika kao jedan od više mogućih oblika ili sistema društvene organizacije rada.¹ Ali, rad kod kuće radnika, kao svojevrstan oblik organizacije rada, povlači za sobom čitav niz vrlo složenih problema društveno-ekonomskе, socijalne i pravne prirode. U red takvih naročito spadaju: uslovi i uzroci nastanka rada kod kuće radnika, društveno-ekonomska opravdanost njegovog postojanja i pravnog regulisanja danas itd. Unutar toga se posebno proučavaju opravdanost, obim i način zakonodavne intervencije u ovoj oblasti, položaj radnika koji, umesto u prostorijama radne organizacije odnosno poslodavca, rad obavljaju kod svojih kuća, njihova zaštitu, način i mogućnosti sprovođenja kontrole pri radu i dr. Radno pravo, kao naučna i pozitivno-pravna disciplina, obuhvata sve ove probleme i njima se bavi od svog postanka pokušavajući, sa manje ili više uspeha, da ih reši.² No, da bi se moglo pristupiti proučavanju pravnog položaja radnika kod kuće čini se da je nužno, prethodno, što jasnije sagledati ekonomsko-socijalnu podlogu pitanja.

Neki teoretičari smatraju da je do pojave rada kod kuće radnika, kao društveno-ekonomske kategorije, mada u embrionalnom stanju, do-

¹ Vidi: Dr N. Tintić: Društveno-privredna i pravna narav rada koji se obavlja kod kuće radnika, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1/1958 i Problem pravnog reguliranja rada kod kuće radnika, Socijalna politika, br. 9/1957; Dr A. Baltić: Rad kod kuće radnika (rad na sic.), Socijalna politika, br. 10/1960; Dr D. Paravina: Rad kod kuće radnika, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu u Beogradu 1965; Dr V. Rozman: Domaća obrt in delo na domu — predvsem na slovenskom ozemlju, z aspektom delovnih razmerij in delovnim razmerjem podobnih razmerij, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu u Ljubljani 1958; Zakon o delu na domu, »Uradni list LRS«, st. 30/1961 i Zakon o radnim odnosima radnika na radu kod kuće, »Narodne novine — Sl. list SRH«, br. 14/1963.

² Vidi: Dr A. Baltić, op. cit., str. 40.

šlo već posle propasti robovlasničkog društveno-ekonomskog sistema tj., u prvoj fazi feudalizma.³ Čini se da je značajnije, od utvrđivanja tačnog vremena i mesta nastanka rada kod kuće radnika, utvrditi uslove koji su omogućili i uzroke koji su zahtevali njegovu pojavu. Kroz to će se, istovremeno, moći videti da li ti uslovi i uzroci postoje i u savremenom društvu; i više od toga, da li oni postoje u našem društvu danas.

Kod Marks-a vidimo da je do pojave radnika kod kuće došlo tako što su ih industrija i krupna poljoprivreda učinile »prekobrojnima«. Kako je do toga došlo?

»Za vreme manufakturnog perioda zanatska proizvodnja ostala je osnovica, mada je bila rastavljena na delove. Nova kolonijalna tržišta nisu mogla biti zadovoljena s relativno malim brojem varoških radnika koji su ostali od srednjeg veka, a prve manufakture stvorile su ujedno nova područja rada seoskom stanovništvu, koje je u vreme raspadanja feudalizma najureno sa svoje zemlje... Ukoliko radnici bivaju istiskivani sredstvima za rad, ovcama, konjima itd., akti neposrednog nasilja ovde su u prvom redu pretpostavka za industrijsku revoluciju«.⁴

Procvat mehaničkih vunarskih fabrika je, uz sve veće pretvaranje oranica u pašnjake izazvao najurivanje u masama poljoprivrednih radnika, koji postadoše »prekobrojni«. »Razvitak fabričkog sistema i pre-vrat u poljoprivredi koji prati taj razvitak ne samo da proširuju razmer proizvodnje u svim drugim industrijskim granama nego im menjaju i karakter... Ovo važi ne samo za svu proizvodnju koja se kombinovano vrši u velikom razmeru, sa ili bez upotrebe mašina, nego i za tzv. kućnu industriju, bilo da se vrši u privatnim stanovima radnika, bilo u sitnim radionicama. Ova tzv. moderna kućna industrija nema, osim imena, ničeg zajedničkog sa starinskom, koja je imala za pretpostavku nezavisano varoški zanat, samostalno seljačko gazdinstvo, a pre svega kuću radničke porodice. Ona je sada samo jedno spoljašnje odeljenje fabrike, manufakture ili velike trgovачke radnje. Pored fabričkih i manufakturnih radnika i zanatlija, koje sabija na jednom prostoru u velikim masama i neposredno im zapoveda, kapital pokreće pomoću nevidljivih konaca još i vojsku kućnih radnika raštrkanih u velikim gradovima i po selima (podvukao D. P.). Jedan primer: fabrika košulja gg. Tili u Londonderiju u Irskoj, koja zapošljava 100 fabričkih radnika i 9000 kućnih radnika raštrkanih po selima«.⁵

Proizvodnja »wearing appareil-a (artikala za odevanje) je u Engleskoj obuhvatala: radnike slammih i ženskih šešira, kapadžije, krojače, obućare, izradu kravata itd. Ova proizvodnja, kaže Marks, »vrši se u manufakturama koje su u svojoj unutrašnjosti samo reprodukovale podelu rada čije su raštrkane udove zatekle gotove; zatim dolaze sitni

³ V. Paulin: Le travail à domicile en France, Revue international du travail, br. 2/1938, str. 207; Dr V. Rozman, op. cit., str. 119—128.

⁴ K. Marks: Kapital, Prvi tom, Knjiga I, Beograd »Kultura«, 1958, str. 312.

⁵ K. Marks, op. cit., str. 334.

zanatski majstori, ali koji više ne rade kao ranije za individualne potrošače, nego za manufakture i velike radnje...; náposletku dolaze tzv. kućni radnici, koji proizvode ove artikle u najvećem razmeru i koji prepostavljaju spoljašnje odeljenje manufakture, velikih radnji pa čak i sitnih majstora (podvukao D. P.). Masu materijala za rad, sировине, polufabrikate itd. liferuje krupna industrija, a masu jeftinog ljudskog materija sastoji se od ljudi koje su krupna industrija i poljoprivreda »oslobodile« ... U Engleskoj sada ustvari preovlađuje sistem da kapitalista koncentriše u svojim zgradama veći broj mašina, a onda razdeljuje mašinski proizvod na dalju obradu vojsci kućnih radnika.⁶

Dalje, pojava ljudi oslobođenih ropstva i kmetske zavisnosti koje su, uz to, krupna industrija i poljoprivreda »oslobodile« i od sopstvenih sredstava za rad čine zajedno društveno-ekonomski uslove pri čijem postojanju se je mogao pojaviti rād kod kuće radnika, kao svojevrsan oblik društvene organizacije rada. Ali, ako je pojava rada kod kuće radnika na istorijskoj pozornici bila omogućena kad su se stekli pomenuti društveno-ekonomski uslovi, postavlja se pitanje koji su razlozi ili uzroci izazvali njegov nastanak i omogućili mu opstanak do današnjih dana?

Uzroci nastanka rada kod kuće radnika su brojni. Najčešće se oni dele u dve grupe: na one kojima se rukovode poslodavci i one zbog kojih se radnici prihvataju ponuđenog im rada kod kuće.

Sasvim je sigurno da poslodavci, kad se još i danas prihvataju organizovanja rada kod kuće radnika, imaju za to i više nego ozbiljne razloge. U red takvih, pre svega, spadaju proširivanje proizvodnih i u opšte radnih kapaciteta bez novih investicionih ulaganja ili pak uz minimalna dodatna sredstva i uštede u režijskim troškovima proizvodnje (pogonska energija, svetlo, voda itd.). Osim toga, u vreme kada radnici kod kuće nisu bili zaštićeni odredbama zakonodavstva o radu, a nekde je i danas tako, delimično ili potpuno, poslodavci su na ovaj način, ušteđivali sve one javne dažbine i poreze koji su bili vezani za institut radnog odnosa. Spuštali su zarade ovih radnika čak i ispod minimuma nužnog za fizički opstanak, prevaljivali na njih troškove vezane za nesreće na poslu, bili pošteđeni troškova za obezbeđivanje higijensko-tehničke zaštite na radu, produžavali radno vreme do krajnjih mogućih granica, prebacivali na radnike kod kuće rizik vezan za moralno rabaćenje mašina itd. Najzad, u vreme neizbežnih i neumitnih ekonomskih kriza u kapitalizmu, organizujući rad kod kuće radnika, poslodavci su rizikovali samo kožu radnika kod kuće, a ne i svoj kapital jer on tamo i nije bio uložen. Kao što se vidi, posredstvom rada kod kuće radnika su poslodavci dolazili i danas dolaze do visokog profita, a s druge strane, sve moguće rizike, i u najvećoj meri, prebacuju na same radnike.⁷

⁶ K. Marks, op. cit., str. 341 i 342.

⁷ Vidi o tome K. Marks, op. cit., str. 334—335 i dr.; Dr N. Tintić, op. cit., str. 35 i dr.; Dr S. Baić: Osnovi radnog prava, Beograd, 1937, str. 56—57; Dr D. Paravina, op. cit., str. 5—9 i dr.

Razloga zbog kojih se radnici prihvataju ponuđenog im rada kod kuće, takođe, ima više. U izvrsnoj sociološkoj studiji francuskih autora Mareleine Guibert i Viviane Isambert-Jamati: »Travail féminin et travail à domicile«, nalazimo ih podeljene u 6 grupe. Prvu grupu sačinjavaju radnici sposobni i voljni za rad u radnim prostorijama poslodavca za koje u tim prostorijama nema mesta; drugu oni koji moraju raditi kod kuće zbog nekog fizičkog nedostatka (slabo zdravlje, profesionalni, ratni ili prirodni invaliditet itd.); treću oni koji se ovačkog rada moraju prihvati zbog čuvanja i brige o deci; četvrtu oni koji su na rad kod kuće morali pristati iz ostalih porodičnih razloga; petu radnici koji se rada kod kuće prihvataju zbog njegove relativne nezavisnosti (početak radnog dana, pauze u toku rada, čas završetka radnog dana itd.) i najzad šestu oni koji se tradicionalno bave radom kod kuće.

Ako se pažljivo pogledaju razlozi zbog kojih se radnici prihvataju rada kod kuće neće biti teško uočiti da se prve četiri grupe, u stvari, moraju prihvati takvog rada, bez obzira na to koji ih od više mogućih razloga na to prisiljava. Samo peta i šesta grupa, ako se tako može reći, dobrovoljno pristaju da rad obavljaju kod svoje kuće pretpostavljajući ga onom u radnim prostorijama poslodavca. Ako sad ovako napravljene dve grupe izrazimo procentima onda će se videti da prva čini, po istim autorima, preko 80%, a druga ostatak⁸. Obzirom na to, mislimo da se, principijelno gledano i bez štete po krajnji zaključak, onaj ostatak može zanemariti. To je Marks i učinio kad je konstatovao da radnike kod kuće, u osnovi, čine radnici koje su krupna industrija i poljoprivreda, u uslovima kapitalističkog načina proizvodnje, učinile »prekobrojnima« i da za njih rad kod kuće predstavlja jedino i poslednje pribrežište.⁹

To bi bili esencijelni društveno-ekonomski uslovi pri čijem postojanju je moglo doći do pojave rada kod kuće radnika i uzroci koji su izazvali njegov nastanak. Kakav je značaj imao ovaj oblik društvene organizacije rada u prošlosti i kakav je taj značaj danas?

Rad kod kuće radnika, vidi se kod Marks-a, čini pozadinu manufakture i krupne industrije. Prva industrijska revolucija je, kao što je poznato, izvršena u Engleskoj i to u tekstilnoj industriji. U razdoblju od XV do XVIII veka, nalazimo kod Dr. R. Živkovića, mešaju se sva tri oblika organizacije rada: manufaktura, rad kod kuće radnika i fabrička proizvodnja. »Da bi jasno razlikovali pojam »kućne industrije« od primitivne »kućne privrede«, gde su članovi kuće sami sve proizvodili i trošili«, piše Dr. R. Živković, »Nemci su ga još nazivali i »Verlagsystem«-om a Englezi i »Factorysystem«-om... Sve do prelaza u XVIII vek u stilu preovlađuju Verlagsystem i sistem decentralizovane manufakture«.¹⁰ Potvrdu o tome nalazimo i kod Marks-a. On kaže: »U Engleskoj sad ustvari preovlađuje sistem da kapitalista kon-

⁸ M. Guibert et V. Isambert—Jamati: *Travail féminin et travail à domicile*, Paris, 1956, str. 180—207.

⁹ K. Marks, op. cit., str. 335 i dr.

¹⁰ Dr R. Živković: Problem pravne prirode ugovora o radu, Beograd, 1940, str. 84—85 i dr.

centriše u svojim zgradama veći broj mašina, a onda razdeljuje mašinski proizvod na dalju obradu vojski kućnih radnika«.¹¹

Iz rečenog se jasno vidi da je rad kod kuće radnika, kao sistem ili oblik društvene organizacije rada, imao vrlo veliki, ako ne i vodeći značaj u dugom periodu razvoja ljudskog društva. Takav je bio njegov značaj u toku skoro puna tri veka. U Marksovo vreme u Engleskoj je samo na proizvodnji čipki i predmeta od slame radilo 190.000 radnika kod kuće oba pola, i od sedme godine života pa na dalje.

Ali »pojedinjanje radne snage jednostavnom zloupotrebotom ženske i nezrele radne snage otvorenim pljačkanjem svih normalnih uslova rada i života i prostom brutalnošću prekomernog i noćnog rada, udara naposletku na izvesne prirodne, neprekoračive granice, a s tim nailazi na granice i pojedinjanje roba koje počiva na toj podlozi, kao i kapitalistička eksploracija uopšte. Dugo traje dok se dotle dođe, ali kad se najzad dođe do te tačke, onda je kuonuo čas za uvođenje mašina i rascepmani kućni rad (ili i manufaktura) brzo se pretvaraju u fabričku proizvodnju«.¹²

U Engleskoj i Velsu je 1861. godine samo na proizvodnji predmeta za odevanje radilo 1.024.277, uglavnom radnika kod kuće. »Naposletku je došlo do prekretnice... Mašina kojoj pripada odlučna revolucionarna uloga i koja je ravnomerno zahvatila sve bezbrojne grane ove oblasti proizvodnje... jeste šivača mašina. Neposredno njen dejstvo na radnike otprilike je kao i svake mašine koja u periodu krupne industrije osvaja nove poslovne grane. Potpuno nezrela deca odstranjuju se. Najamnina mašinskog radnika relativno raste prema najamnini kućnih radnika, od kojih mnogi spadaju u »najbednije među siromasima«... Revolucionisanje društvenog načina proizvodnje, taj nužni proizvod preobražaja sredstava za proizvodnju, vrši se u šarenoj mešavini prelaznih oblika... Šarenilo prelaznih oblika ipak ne prikriva tendenciju za prelaz u pravi fabrički sistem. Ovu tendenciju podržava sam karakter šivače mašine, čija raznolika primenljivost nagoni na to da se u istoj zgradi i pod komandom istog kapitala spoje ranije odvojene grane rada; zatim okolnost da se neki primarni šivački radovi i još neke operacije najbolje obavljaju tamu gde je sedište mašina; najzad neizbežna eksproprijacija zanatlija i kućnih radnika koji proizvode sopstvenim mašinama...«

Ova industrijska revolucija, koja se spontano odigrava, veštački se ubrzava proširivanjem fabričkih zakona na sve industrijske grane u kojima rade žene, mlada lica i deca. Prinudno regulisanje radnog dana u pogledu dužine, pauza, početka i svršetka, sistem smena za decu, isključivanje dece ispod izvesne dobi itd. prisiljavaju s jedne strane na primenu mašina u većem razmeru i na zamenjivanje mišića parom kao pogonskom snagom. S druge strane, da bi se dobilo u prostoru ono što se gubi u vremenu, proširuje se primena zajednički upotrebljivanih sredstava za proizvodnju, peći, zgrada itd., dakle jed-

¹¹ Vidi o tome opširno K. Marks, op. cit., str. 342—343 i sl.

¹² K. Marks, op. cit., str. 340.

nom reči vrši se koncentracija sredstava za proizvodnju i odgovara-juće veće zbijanje radnika».¹³

Eto tako su koncentracija sredstava za proizvodnju i veće zbijanje radnika izavani pojavom mašina s jedne, i intervencija zakonodavca u oblasti radnih odnosa s druge strane doveli do toga da rad kod kuće radnika, kao sistem društvene organizacije rada, svoj viševkovni primat prepusti fabričkom sistemu rada. Ali, činjenica da je rad kod kuće radnika, kao sistem ili oblik društvene organizacije rada, izgubio primat ne znači još samo po sebi da je prestao svaki značaj za njegovo postojanje.

Statistički i drugi, mada ne sistematski prikupljeni i bez jedinstvene metodologije pa kao takvi i više strano manjkavi, podaci do kojih smo mogli doći pokazuju da se rad kod kuće radnika, kao oblik društvene organizacije rada, i u naše vreme relativno široko praktikuje u nerazvijenim i razvijenim, kapitalističkim i socijalističkim zemljama i da je poprimio relativnu stalnost i stabilnost. Poređenje podataka, mada manjkavih u gore rečenom smislu, sa kraja XIX i početkom XX veka i onih posle drugog svetskog rata će to najbolje potvrditi, a to potvrđuje i jedna anketa Međunarodne organizacije rada čiji su rezultati objavljeni 1948. g.¹⁴

U Francuskoj se broj radnika kod kuće, u periodu 1900—1901. godine, kretao između 800.000 i 1.565.000¹⁵; u Belgiji je taj broj 1909. god. iznosio 132.000;¹⁶ u Nemačkoj 1907, 405.300;¹⁷ Švajcarskoj, 1910, 120.000; Italiji, 1910, 250.000; Austriji, 1910, 760.000; Engleskoj 1911; 700.000;¹⁸ Rusiji 1910, 12.000.000¹⁹ itd.

Za sve gore navedene zemlje, nažalost, nemamo podataka za period posle drugog svetskog rata ili pak u toku njega. Ali, podaci za većinu od njih ipak postoje pa će se komparacija moći napraviti. U Italiji je 1956. god. bilo 400.000 radnika kod kuće;²⁰ u Švajcarskoj 1949, oko 92.663²¹; Federalnoj Republici Nemačkoj 1954, 163.358;²² u SAD 1938 i 1948, oko 1.000.000; u Švedskoj 1948, 16.300²³ itd.

I u našoj zemlji je, pre drugog svetskog rata, primenjivan, a i danas se primenjuje sistem rada kod kuće radnika. Međutim, naša zva-

¹³ K. Marks: Kapital (Prelaz moderne manufakture i kućnog rada u krupnu industriju. Ubrzanje te revolucije primenom fabričkih zakona na te industrije); op. cit., str. 340—345.

¹⁴ BIT: Le travail industriel à domicile, Revue internationale du travail, br. 6/1948, str. 802—821.

¹⁵ Valentina Paulin, op. cit., str. 219 i Bulletin de l'office du travail, 1901, str. 400.

¹⁶ M. Guilbert i V. Isambert—Jamati, op. cit., str. 19—20.

¹⁷ P. Boyaval: La lutte contre le sweating system, Paris 1901, str. 29.

¹⁸ M. Guilbert i V. Isambert—Jamati, op. cit., str. 20—21.

¹⁹ Reincke: Rapport sur l'industrie à domicile en Russie, Présenté au premier Congrès international du travail à domicil, Bruxelles 1910.

²⁰ P. Palumbo: Lavoro a domicilio, Roma, 1956, str. 10.

²¹ Dr N. Tintić, op. cit., str. 34.

²² Recht der Arbeit, br. 8—9/1961, str. 341.

²³ F. Miller: Le travail industriel à domicile aux Etats-Unis, Revue internationale du travail br. 1/1941, str. 51 i BIT, op. cit., str. 805.

nična statistika, kako preratna, tako ni poratna, ne poznaje pojam rada kod kuće radnika. Uz to, kod nas se, vrlo često, meša pojam rada kod kuće radnika s pojmom kućne ili domaće radinosti, a ne tako retko i s pojmom zanatskog rada. Otudā, podatke o radu i radnicima kod kuće do kojih se, mada višestruko manjkavih, tu i tamo, može doći, valja primiti s ozbiljnim rezervama. Uz ovu napomenu daćemo nekoliko cifara o broju radnika kod kuće u našoj zemlji danas.

U SR Sloveniji, nalazimo kod prof Dr R. Kyovskog, ima 20.000 radnika kod kuće.²⁴ Ispitujući postojanje rada kod kuće na terenu, Sekretarijat za rad SR Srbije je našao da su se u 1961. god., na ovaj ili onaj način, bavile organizovanjem kod kuće radnika 43 radne organizacije. Podaci o radu kod kuće radnika su, vidi se iz materijala pomenutog sekretarijata, prikupljeni na području 17 od tada postojećih 21 sreza. Broj radnika kod kuće je procenjen na nekoliko desetina hiljada.²⁵ Godinu dana kasnije, istim problemom se pozabavio i Sekretarijat za rad SR Hrvatske, naravno na svom području. Po njegovoj proceni, u SR Hrvatskoj ima oko 90.000 do 100.000 lica koja se bave domaćom radinošću, a od njih najveći broj radom kod kuće radnika.²⁶ Sekretarijat za rad SR Bosne i Hercegovine je, u 1963. god., procenio da na njegovom području ima oko 6.000 radnika kod kuće.²⁷ Doda li se tome da za SR Makedoniju i Crnu Goru ne postoje nikakvi podaci, a da se iz brojnih informacija periodične i dnevne štampe vidi da radnika kod kuće i tamo sigurno ima, onda bi se, kako mislimo, broj radnika kod kuće za SFR Jugoslaviju, u ovom času, mogao proceniti na oko 150. do 200.000.

Pomenuti podaci, čini nam se, daju dovoljno osnova da se zaključi da još uvek nisu isčezli uzroci koji su doveli do pojave organizovanja rada kod kuće radnika i viševekovnog opstanka ovog oblika ili sistema društvene organizacije rada. Šta više, oni pokazuju da se i danas određeni društveno-ekonomski problemi rešavaju i mogu rešiti putem primene ovog sistema rada, što sa svoje strane, idući dalje, znači da u njemu i danas nalaze svoju računicu poslodavci, odnosno njegovi organizatori, radnici kod kuće i društvena zajednica, kao celina. O kojim problemima je reč i kakve su prednosti njihovog rešavanja posredstvom organizovanja rada kod kuće radnika?

Na postavljeno pitanje je, delimično, već odgovoren na mestu gde je bilo reči o razlozima zbog kojih se poslodavci odlučuju na organizovanje rada kod kuće radnika i onima zbog kojih se radnici kod kuće odlučuju na ovako ponuđeni im rad. Kroz sistem rada kod kuće radnika se i danas direktno rešavaju ili bar ublažavaju postojeći društveni i ekonomsko-socijalni problemi, a indirektno i neki drugi.

²⁴ Dr R. Kyovsky: Učbenik delovnega prava in socialnega zavarovanja, Ljubljana, 1961, str. 70.

²⁵ Sekretarijat za rad SR Srbije: Informacija o domaćoj radinosti, (neobjavljen), Beograd, 1961.

²⁶ Sekretarijat za rad SR Hrvatske: Problemi u vezi s normiranjem rada radnika kod kuće (neobjavljen), Zagreb, 1962.

²⁷ Sekretarijat za rad SR BiH: Obrazloženje uz Nacrt zakona o radnim odnosima radnika u domaćoj radinosti (neobjavljen), Sarajevo, 1963.

Na privrednom planu je još uvek aktuelno pitanje proizvodnih i uopšte radnih kapaciteta. Na tom području se postižu vrlo značajne uštede primenom rada kod kuće radnika i na to se računa svuda u svetu gde god se primenjuje ovaj svojevrsni sistem društvene organizacije rada. Prema nekim podacima, u nas otvaranje novog radnog mesta u industriji košta oko 3.000.000 dinara, a u društvenom sektoru poljoprivrede i znatno više. Primenom rada kod kuće radnika se ti troškovi ili uštedeđuju u potpunosti ili su samo simbolični. Ako troškova uopšte ima (manje mašine, priručni alat i dr.), oni najčešće ostaju ispod 200.000 dinara za jedno novo radno mesto. Štedi se, dakle, na izgradnji zgrada, kupovini i instaliranju mašina i uređaja, opremanju radnih mesta u skladu sa zahtevima propisa o higijensko-tehničkoj zaštiti na radu, na električnoj i drugoj pogonskoj energiji, na održavanju čistoće, vodi, mazivima, osvetljenju itd. Uz to se štedi i na čitavom nizu drugih eventualnih troškova kao što su: prevoz na posao i s posla, dodatak za odvojeni život od porodice, troškovi rešavanja stambenih problema novodoseljenih radnika i članova njihovih porodica itd. Na ovaj se način, dalje, po svemu sudeći, mogu značno smanjiti često neopravdani izostanci s posla, naročito kod žena-majki i radnika-seljaka. Sve su to prednosti ovog sistema za koje su neposredno zainteresovani organizatori rada kod kuće radnika, pa i naše radne organizacije i privatni poslodavci, kao takvi.

I sa aspekta šire društvene zajednice rad kod kuće radnika ima prilično veliki značaj na privrednom planu. Njegovom primenom se može znatno povećati i poboljšati asortiman proizvoda široke potrošnje. Za čitavim nizom ovih proizvoda postoji nepokrivena potražnja na našem tržištu. Obzirom na to, oni se moraju uvoziti iz inostranstva, a što opet, sa svoje strane, angažuje znatna devizna sredstva. I najpovršniji uvid u statistiku naše spoljne trgovine će pokazati koliko se velika devizna sredstva daju za dugmad, štipaljke, kišobrane, suncobrane, ležaljke, rukavice, kape, katance, noževe, pribor za lov i ribolov, sportske i druge rezvizite, pušački pribor, razni nameštaj i ko zna zašto još sive. Sa samo malo više organizatorskih sposobnosti i poslovne umešnosti bi se mnogi od ovih artikala mogli skinuti sa uvoznih lista, a neki bi i na izvozne mogli preći.

Rad kod kuće radnika je, kao sistem decentralizovane organizacije rada, posebno pogodan način za ublažavanje nasleđenog problema neravnomerne privredne razvijenosti nekih naših republika i krajeva. Ovo je, inače, vanredno složen i značajan problem koji u čitavom posleratnom periodu konstantno privlači pažnju naše socijalističke zajednice. Kao takav, on je našao svoje mesto i u Ustavu SFR Jugoslavije. Tamo se o njemu, između ostalog, kaže: »Radi ujednačavanja materijalnih uslova života i rada radnih ljudi, radi što skladnijeg razvoja privrede kao celine i radi ostvarivanja materijalne osnove ravnopravnosti naroda Jugoslavije, društvena zajednica u opštem interesu posvećuje posebnu pažnju bržem razvitku proizvodnih snaga u privredno nedovoljno razvijenim republikama i krajevima i u tu svrhu obezbeđuje potrebna sredstva i preduzima druge mere«.²⁸ Oslobođen radnih hala,

²⁸ Ustav SFR Jugoslavije: Premabula, III.

glomaznih i komplikovanih mašina i uređaja, rad kod kuće radnika je primenjiv i u najzabaćenijim planinskim krajevima. Dobar primer, u tom smislu, pruža nam Švajcarska.²⁹ Uz to je ovaj sistem, oslobođen znatnijih investicionih ulaganja, moguće primenjivati i u pasivnim krajevima i komunama. Rad kod kuće radnika, osim toga, omogućava široko korišćenje lokalnih sirovina i materijala, što se, takođe, ne sme izgubiti iz vida.

Na ekonomsko-socijalnom planu rad kod kuće radnika je od posebnog značaja na području rešavanja problema pune i racionalne zaposlenosti. Putem njega se mogu, u znatnoj meri ublažavati kretanja i promene demografske strukture našeg društva. Poznato je da se čitav posleratni razvitak naše zemlje, između ostalog, karakteriše naglim kretanjem poljoprivrednog stanovništva prema gradskim i industrijskim centrima. Od predratnih 75%, odnos seoskog stanovništva se prema ukupnom stanovništvu smanjio na ispod 50% danas. Od ukupno zaposlenih u društvenom sektoru, radnici-seljaci su 1964. godine činili oko 45%.³⁰ I ako u osnovi pozitivna, ova kretanja nose sa sobom i čitav niz problema. U red takvih, primera radi, spadaju napuštanje zemlje i ostavljanje iste na obradu starim licima i deci, stvaranje velikog pritiska na industriju koja zbog toga nije u stanju da apsorbuje deo gradskog stanovništva, stvaranje stambenih i ostalih komunalnih problema vezanih za naglu urbanizaciju itd.

Uz sve to u našoj zemlji postoje još uvek znatne rezerve radne snage. U 1959. god. je bilo 161.000 nezaposlenih, a u 1963. god. se taj broj popeo na 230.000 lica. Na tom području poseban problem predstavlja zapošljavanje žena, invalida i još nekih kategorija lica. U 1953. god. je bilo 411.439 zaposlenih žena, u 1958., 707.000 a u 1963., 1.029.000. Učešće zaposlenih žena u društvenom sektoru povećalo se od 26,8% u 1958 na 29,1% u 1963. god. Pa ipak, žene čine oko 50% među nezaposlenim licima.³¹

Zapošljavanje invalida se, takođe, između ostalog, može uspešnije rešavati kroz organizovanje rada kod kuće radnika. Time bi se, s jedne strane, uštedela znatna novčana sredstva koja se daju za materijalno obezbeđivanje invalida, a s druge bi se omogućilo ovim licima, da i pored invalidnosti koja ih je zadesila, ponovo postanu aktivni članovi društvene zajednice i da svojim radom dalje doprinose obezbeđivanju sredstava sebi za život. Osim invalida bi ovde došlo i zapošljavanje korisnika raznih socijalnih davanja.³²

Kao što se vidi, rad kod kuće radnika, kao sistem društvene organizacije rada, nosi sobom značajne pogodnosti zbog kojih ga ne bi trebalo olako prenebreći. To važi za neposredne organizatore ovog rada,

²⁹ A. Cimmermann: Le travail à domicile en Suisse, Revue internationale du Travail, br. 3—4/1950, str. 264—287.

³⁰ Peti kongres Saveza Sindikata Jugosl., Bgd., 1964, str. 443.

³¹ Peti kongres SSJ, op. cit., str. 137—138.

³² Vidi o tome: Ž. Kotarac: Neka iskustva zaštitnih radionica za rehabilitaciju i zapošljavanje invalida rada, Soc. i zdravstvena politika, br. 3—4/1963, str. 38—42; M. Marković: Ekspozе už Zakon o invalidskom osiguranju od 1958; Dr V. Petrović: Društvena briga o nezbrinutim i starim licima, Soc. i zdrav. politika, br. 5—6/1963, str. 25—42; Dr A. Kržišnik: Ustavna garantija prava na socijalnu sigurnost, Soc. politika, br. 1/1963, str. 3—13 itd.

radnika kod kuće, kao i društvenu zajednicu. Ali, ovaj sistem je primenjiv samo tamo gde se rad može pouzdano meriti putem učinka, a rentabilan je u proizvodnji artikala ili pružanju usluga koji se traže u malim serijama, kod kojih je veliko učešće ljudske radne snage ili kod onih čija je vrednost posebno velika ako su ručno proizvedeni. Sve to skupa ukazuje da je njegov značaj, u poređenju sa centralizovanim radoim, sekundaran. Takva mu je uloga određena i prirodom ili svojstvima, savremenih sredstava za proizvodnju i prednostima savremene organizacije rada.

Međutim, osim istaknutih pogodnosti, sistem rada kod kuće radnika nosi ili može nositi i neke ozbiljne nedostatke li slabosti.

Proučavajući, svojevremeno, uslove života i rada radnika kod kuće, Marks je utvrdio da je eksploracija radnika u manufakturi besramnija nego u pravoj fabrici, a radnika kod kuće još intenzivnija od one kojoj su podvrgnuti manufaktturni radnici. Razlozi takvog stanja su prezentirani u okviru čitave jedne grupe faktora.

Na čelo te grupe, dakle, kao osnovni faktor, Marks stavlja rascepkanost i neorganizovanost radnika kod kuće. Ovi radnici su, rasuti po gradovima i selima, s jedne strane izolovani od ostalih (manufaktturnih i fabričkih) radnika, a s druge, međusobno nepovezani. Usled toga su oni neotporni u borbi protiv beskrupuloznih poslodavaca. Veliki, ako ne i odlučujući značaj, tome faktoru pridaju, bezmalo, i svи drugi autori koji su se bavili proučavanjem teškog položaja radnika kod kuće od početka ovog veka.³³

Drugi faktor jeste tzv. posrednički ili znojni sistem (sweating system, le régime de la seur, Schwitzsystem). Zbog rasutosti radnih mesta radnika kod kuće je onemogućena kontrola poslodavaca nad njihovim radom identična onoj koju oni vrše, ili bar mogu vršiti, nad radom koncentrisanih radnika. Ulogu kontrolora, u ovom sistemu, preuzima na sebe najamnina od komada, koja za to i čini podlogu rada kod kuće radnika. Ovde sam oblik najamnine kontroliše kakvoću i intenzivnost rada. Ali zato, »s jedne strane«, piše Marks, »najamnina od komada olakšava da se između kapitaliste i najamnog radnika uvuku paraziti, da se rad daje u podzakup... Dobit tih posrednika proistiće isključivo iz razlike između cene rada kapitalista i onog dela te cene koju posrednici stvarno daju radnicima«.³⁴ Tako se i onako izuzetno niska najamnina radnika kod kuće više snižava po odbitku dobiti ovih »posrednika«, koju oni izvlače iz znoja drugih, a po čemu je i sam sistem dobio ime znojni sistem.³⁵ Najzad, daljem snižavanju najamnine radnika kod kuće doprinosi i sistem plaćanja ovih radnika u naturi, ili tzv. truck-system.

Sledeći faktor koji doprinosi krajnje teškom položaju radnika kod kuće se sastoji u tome što siromaštvo (videli smo već da Marks

³³ M. Guilbert i V. Isambert—Jamati, op. cit., str. 24—25; G. Hanna: L'exposition allemande du travail à domicile et ses enseignements, Revue internationale du Travail, br. 4/1925, str. 559—568; Dr A. Baltić, op. cit., str. 39—55 i dr.

³⁴ K. Marks, op. cit., str. 397.

³⁵ O znojnem sistemu vidi još: P. Boyaval: La lutte contre le sweatig-system, Paris, 1910; F. Millir, op. cit., str. 6—23, BIT, op. cit., str. 805—810. i dr.

kaže da radnici kod kuće pripadaju najbednjim među siromasima) otima radniku najnužnije uslove rada; prostor, svetlost, zračenje itd.

Potom dolazi neredovnost zaposlenja, kao faktor. U vezi s tim Marks kaže: »U spoljašnjem području fabrike, manufakture i robnog skladišta, u oblasti kućnog rada, koji je i inače skroz neredovan, a u pogledu sirovina i narudžbina potpuno zavisan od čudi kapitaliste kojega ovde ne vezuju nikakvi računi obzirom na zgrade, mašine itd., koji ovde rizikuje jedino kožu svojih radnika, u toj oblasti stvara se sistematski rezervna industrijska armija kojom se uvek može raspolagati i koja se u toku jednog dela godine proređuje najnečovećnjim prisiljavanjem na rad, a u toku drugog dela propada od bude usled besposlice«.³⁶

Silom prilika i sami radnici kod kuće doprinose tome da njihov položaj bude još gorji. Do toga dolazi tako što u ovim poslednjim pribrežištima, za one koje su krupna industrija i poljoprivreda učinile »prekobrojnima«, konkurenциja među radnicima dostiže maksimum.

Najzad, položaj radnika kod kuće se pogoršava i time što se na sve njih i u istoj meri, kao na ostale radnike, nije protezalo zakonodavstvo o radu. Tako kod Marks-a vidimo da od 151.000 radnika kod kuće zaposlenih na proizvodnji čipki, pod fabrički zakon od 1861. g. potпадa samo oko 10.000 radnika. Doda li se rečenom da siromaštvo često nagoni radnike kod kuće da pri radu koriste pomoć dece, što je, s obzirom na dislokaciju njihovih radnih mesta, vrlo teško kontrolisati i sprečiti, biće potpuno razumljivi uslovi pod kojima su ovi radnici i njihove porodice živeli i radili, a ponegde se to čak ni do današnjeg dana nije bitnije promenilo.³⁷

Obzirom na dosad rečeno već pre sto godina se pojavilo pitanje kako sprečiti negativnosti koje se vazuju za rad kod kuće radnika? Na to pitanje se daju dva odgovora. Po prvom, rad kod kuće radnika treba zabraniti jer su njegove mane tako velike da ga ne opravdavaju ni privredno ni socijalno, a uz to se nikako, izuzev potpunom zabranom, ne mogu otkloniti. Međutim, ovom rešenju se čine ozbiljni prigovori. Najpre se kaže da, pošto u društvu još uvek postoje uzroci koji su izazvali nastanak rada kod kuće radnika, i pošto društvo još uvek nije u stanju da te uzroke eliminiše bez toga sistema, da se nedostaci vezani za rad kod kuće radnika ne mogu otkloniti njegovom zabranom. Pravno zabranjen, rad kod kuće radnika i dalje nastavlja svoju stvarnu egzistenciju, samo s tom razlikom što prelazi u ilegalnost. Osim toga, zabranom rada kod kuće radnika bi se znatnom broju lica onemogućilo da ličnim radom stiču neophodna im sredstva za egzistenciju i uopšte, njegovi organizatori i društvo u celini bi se lišili pogodnosti koje, kao što smo videli, nisu male, a koje im sistem rada kod kuće radnika nudi. Zbog svega toga se, umesto zabrane rada kod kuće radnika, predlaže njegovo striktno zakonsko regulisanje. To bi ujedno bio drugi odgovor na gore postavljeno pitanje. Na taj način bi se sačuvale i povećale prednosti i pogodnosti ovog sistema, s jedne strane, i eliminisale njegove mane, s druge.

³⁶ K. Marks, op. cit., str. 346.

³⁷ O svemu izложенom videti kod Marks-a, op. cit., str. 208—225, 266—273, 288—291, 308—324, 333—347, 395—401 itd.

Sasvim razumljivo, poslodavci i njihovi teorijski zastupnici su se odmah i energično suprotstavili ovom zahtevu. Oni su istakli da je rad kod kuće radnika i onako nerentabilan, da su radnici nestabilni, da rad obavljuju na amaterski način itd. Ako se uz sve to poslodavcima nametnu obaveze prema radnicima kod kuće iste ili slične onima koje su im nametnute prema internim radnicima oni će izgubiti svaki interes za daljim organizovanjem rada kod kuće radnika.³⁸

Međutim, to su išti oni otpori i razlozi kakve su poslodavci isticali u vreme kad se postavilo pitanje zakonske zaštite internih radnika. »Bitan uslov fabričke proizvodnje«, čitamo kod Marks-a, »naročito čim podleže regulisanju radnog dana, jeste normalna sigurnost rezultata, tj. proizvodnje određene količine robe ili postizanje nameravanog korisnog učinka za dati period vremena. Pored toga, zakonski odmori regulisanog radnog dana imaju za pretpostavku iznenadne i periodične prekide rada da otuda ne bude štete po izrađevinu koja se nalazi u procesu proizvodnje. Naravno da se ova sigurnost rezultata i ova sposobnost prekidanja rada lakše postiže u čisto mehaničkim granama, negoli tamo gde hemijski i fizički procese igraju izvesnu ulogu, kao npr. u lončarstvu, beljenju, bojenju, pekarstvu i većini metalnih manufaktura. Gde se zacarila rutina neograničenog radnog dana, noćnog rada i slobodnog pustošenja ljudi, tamo ubrzo gledaju u svakoj spontanoj prepreći većitu »prirodnu granicu« proizvodnje. Niko nije vikao o »nemogućnostima« glasnije od gg. lončara, 1864. g. bio im je naturen fabrički zakon, a već 16 meseci kasnije bile su izčezele sve nemogućnosti ... Tek što je zakon bio dobio sankciju parlamenta gg. fabrikanti otkriše: »Nezgode koje smo očekivali od uvođenja fabričkog zakona nisu se javile. Proizvodnja, kako vidimo, ne trpi nikakav uštrb. Ustvari, proizvodimo više za isto vreme. Vidi se dakle, kako je engleski parlament, kome sigurno niko neće prebaciti genijalnost, putem iskustva došao do saznanja da jedan prinudni zakon može svojim odredbama jednostavno da zbrishe sve tzv. prirodne granice proizvodnje koje ometaju ograničenje i regulisanje radnog dana«.³⁹

Jednaku sudbinu su doživeli argumenti poslodavaca i njihovih teorijskih zastupnika u vezi sa zakonskim regulisanjem rada kod kuće radnika. To najbolje potvrđuju napred izneti podaci o broju radnika kod kuće u zemljama u kojima je njihov položaj pravno regulisan, a poslodavcima nametnute jednake ili slične obaveze prema radnicima kod kuće kao što su one koje oni imaju prema ostalim radnicima. Osim toga pravno neregulisan rad kod kuće radnika, koji bi se zasnovao na širokim mogućnostima zloupotreba i eksploatacije radne snage, sigurno ne bi imao nikakvog ni privrednog ni ekonomsko-socijalnog opravdanja. Zbog toga bi, ostavljanje rada kod kuće radnika izvan zakonskih odredaba bilo najgore rešenje, čak daleko gore i od njegove apsolutne zabrane.

Skoro istovremeno kad i u zaštiti internih radnika, država je morala zakonom intervenisati i u zaštiti radnika kod kuće. Prvi propisi o

³⁸ Vidi o tome kod M. Guilbert i V. Isambert—Jamati, op. cit., str. 157—160 i dr.

³⁹ K. Marks, op. cit., str. 344—345 i dr.

ovoj zaštiti doneti su u Australiji i na Novom Zelandu 1864. g.⁴⁰ Od 1891. do 1901. god. su zakone o radu kod kuće radnika donele skoro sve države SAD⁴¹. Od evropskih zemalja je u zaštiti radnika kod kuće prva intervenisala Engleska zakonom od 1909. godine. Njen primer su sledile: Francuska 1915, Nemačka i Austrija 1918, Norveška i Švajcarska 1919. itd.⁴²

Osnovne karakteristike ovog prvog zakonodavstva o radu, odnosno radnicima kod kuće, u ostalom kao i onog kojim su se štitili interni radnici, bile su vanredno uzan krug radnika kod kuće na koje se ono primenjivalo i krug pitanja koja su se njime regulisala. Ono se je, u prvo vreme, odnosilo samo na radnike kod kuće koji su radili za potrebe tekstilne industrije, a ticalo se, skoro isključivo, samo njihove najamnine. Tako su u Engleskoj, koliko toliko, svi radnici kod kuće bili zaštićeni tek trećim zakonom koji je donet 1917. god.

Od 1919. do 1959. godine su mnoge zemlje, po prvi put, donele propise o radu kod kuće radnika, dok su one koje su ih već imale vršile njihovu modifikaciju i dalje usavršavanje. U tom periodu je Međunarodna organizacija rada objavila oko 37 tekstova iz preko 20 zemalja u svojoj zakonodavnoj seriji.⁴³ Tako je danas rad kod kuće radnika regulisan u: Federalnoj Republici Nemačkoj zakonom od 1951. koji je modifikovan 1953, Argentini 1941, Austriji 1954. modifikovanim 1957. i 1959, Belgiji 1952, Kanadi (Ontario) 1932. modifikovanim 1936, Kubi 1945, Španiji 1944, Holandiji 1933, Švajcarskoj 1940, Čehoslovačkoj 1920 (za Slovačku) i 1942 (za Češku), Urugvaju 1959, SSSR-u 1928, Demokratskoj Republici Nemačkoj 1948. i 1961, Albaniji 1947, Japanu 1959. itd.

Kakva je bila dalja evolucija ovog zakonodavstva neka nam po kaže primer Francuske. U ovoj zemlji je pitanje najamnine radnika kod kuće bilo regulisano 1915, socijalnog osiguranja 1935, odsustava i odmora, porodičnih pomoći i naknada za slučaj nesreće na poslu 1941, predstavninstva u upravljanju preduzećem 1946, kolektivnih ugovora o radu 1950. da bi se nazad 1957. g., na radnike kod kuće, proširila kompletna zaštita zakonodavstva o radu.⁴⁴

U našoj zemlji ni pre rata nije postojao, niti danas postoji propis kojim bi se na jedinstven način i za sve radnike kod kuće regulisao njihov pravni položaj. Uprkos toj činjenici, ne može se reći da se naš zakonodavac nije interesovao za ovaj problem, a još manje da mu je institut rada kod kuće radnika bio i ostao nepoznat.

Prve propise o ovoj materiji srećemo još u zakonodavstvima zemalja koje su 1918. god. ušle u sastav stare Jugoslavije. Među najpreciznije od njih spadaju odredbe čl. 2. st. 2. Zakona o osiguranju obri-

⁴⁰ Dr V. Rozman, op. cit., str. 85—111.

⁴¹ F. Miller, op. cit., str. 17—19.

⁴² Vidi P. Pic.: *Treté élémentaire de Législation industrielle*, Paris, 1922, str. 650—656.

⁴³ BIT: *Série législative, Répertoire analytique 1919—1959*, Gèneve, 1961, str. 122.

⁴⁴ C. H. Camerlynck: *La nouvelle définition du travailleur à domicile, Droit Sociale*, br. 6/1958, str. 334—339.

nih i trgovačkih namještenika (važio za Hrvatsku) od 1907, zatim odredbe čl. 46. Zakona o radnjama (srpskog) od 1910. god., i najzad odredbe čl. 2. Uredbe o суду добрих ljudi (važila za Srbiju) od 1912. godine. Od propisa donetih posle 1918. godine najznačajniji su čl. 9. tač. 1. i čl. 17. Zakona o inspekciji rada od 1921. godine, čl. 3. st. 3. Zakona o osiguranju radnika od 1922. godine i čl. 206. do 207. i 214. do 216. Zakona o radnjama od 1931. godine.

Od propisa SFR Jugoslavije najznačajniji su: Zakon o radnim odnosima od 1957. (prečišćen tekst 1961.) čl. 377, Uputstvo za sprovođenje odredaba o privremenom radnom odnosu iz Zakona o radnim odnosima od 1959. godine tač. 10. st. 2, Zakon o invalidskom osiguranju od 1958. g. čl. 119 st. 4 i čl. 122, Zakon o radu kod kuće SR Slovenije od 1961. g., Zakon o radnim odnosima radnika na radu kod kuće SR Hrvatske od 1963. godine, Opšti zakon o zanatskim radnjama samostalnih zanatljija od 1963. godine čl. 7. i dr.

U savremenim zakonodavstvima se na radnike kod kuće, uglavnom, mutatis mutandis primjenjuju odredbe opštег zakonodavstva o radu izuzimajući samo one koje se, obzirom na permanentnu dislokaciju radnih mesta radnika kod kuće od radnih prostorija organizacije, odnosno poslodavca, na ove radnike ne mogu primeniti. Specifičnosti proizile iz ove dislokacije se regulišu posebno. Tako se posebno reguliše ko i u kojim radnim delatnostima može organizovati rad kod kuće radnika, ko se i pod kojim uslovima može zaposliti kao radnik kod kuće, radno vreme radnika kod kuće (posredstvom radnog učinka), njihove zarade, higijensko-tehnička zaštita na radu, zabrana rada dece, kontrola i evidencija potrebna za njeno sprovođenje i najzad sankcije za nepoštovanje propisa o radu kod kuće radnika.

Kako pokazuje stanje u savremenoj radnopravnoj teoriji, zakonodavstvu o radu i praksi, za ispravno rešavanje svih ovih problema bilo bi nužno prethodno raspraviti dva vanredno važna, i uz to do kraja sporna pitanja. To su pitanje pojma rada, odnosno radnika kod kuće i pitanje pravne prirode odnosa u kome se radnici kod kuće nalaze sa organizacijom, odnosno poslodavcem, odnosno pitanje pravnog statusa ili položaja radnika kod kuće. Tek na temelju zaključaka proizašlih iz raspravljanja pomenutih pitanja bilo bi moguće dati predlog principa za pravno regulisanje ove materije de lege ferenda.

Ovako postavljenim zadatkom su već, u dobroj meri, kako se čini, određeni metodološki okviri za proučavanje problematike vezane za rad kod kuće radnika kao društveno-ekonomsku kategoriju u opšte, i upravni položaj radnika kod kuće posebno. Čitavom problemu treba istaći sa pozicija principa na kojima se zasniva društveno-ekonomski i pravni sistem naše zemlje. Vodeći ujedno računa o dosadašnjim iskustvima i rešenjima koja postoje u pravu drugih socijalističkih zemalja i onima koja su sadržana u pravu kapitalističkih zemalja. Mislimo da je tako idući moguće naći odgovarajuća rešenja za nas uz respektovanje pozitivnih iskustava drugih.

Dr. Dušan R. Paravina, docent
Pravno-ekonomskog fakulteta
u Nišu

SUMMARY

The author inquires and discovers socio-economic conditions whose concurrence in the given historical moment enabled the appearance of the labour at the worker's home. The reasons by which are motivated the organizers of this form or system of decentralized labour as well as the reasons by which the workers are motivated are inquired further on. Also, from the general standpoint, economic-social justifiabilities for existence and forbidding of the labour at the worker's home has been analyzed. Finally, the author accepts the particular approach and methodological framework in searching for answers to the questions of the legal position of the worker at home.

The author thinks that with the appearance of the people free of the slavery and serfs' dependence, that have been »liberated« by the major industries and agriculture of their own means for work, socio-economic conditions for the appearance of the labour at the worker's home have been created.

Among the causes that have created and dictated the appearance and enabled the survival of the labour at the worker's home up till present day, the author appraises the advantages that the system gives to the organizers, i. e., employers. Indeed, the employers using the system of the labour at the worker's home compensate for the lack of the resources necessary for the building and equipping of the working rooms, and save these resources, in case they have them, and achieve many other savings. As to the workers, author cites Marx attitude that the labour at the worker's home represents for these workers the last refuge. Actually, these workers are the persons that must secure their existence through their own work, but for whom there is no place in the working rooms of the employers.

The answer to the question if, from the general standpoint, the existence of the labour at the worker's home is justifiable author seeks through inquiries into the advantages and disadvantages of this system of the work. Author holds opinion that the labour at the worker's home is socio-economically justifiable only when the position of these workers is strictly legally regulated and this is done on the same principles on which the legal position of the other workers is based. This would make possible for the disadvantages of this system to be ejected or mitigated in greater degree, on one hand, and for its advantages to be strengthened, on the other hand.

This problem should be approached, by author's opinion, from the principles on which our socio-economic and legal system, and the legal position of the workers, too, have been based. Beside this, we must pay attention to the experiences and solutions that exist in law of the other socialist as well as capitalist countries.

